

Беларускі народ заслужыў такі велічны храм Памяці

Юрый ЦЫКАЛ,
намеснік дырэктара
Беларускага дзяржаўнага
музея гісторыі Вялікай
Айчыннай вайны

Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ніколі не быў абдзелены ўвагай наведвальнікаў. Нават у першыя дні пасля яго адкрыцця, а было гэта 22 кастрычніка 1944 года, калі ў вызваленым Мінску паўсюдна былі відаць раны, нанесеныя гораду фашысцкімі акупантамі, сюды прыходзілі людзі, каб далучыцца да памяці аб страшнай вайне, якая яшчэ грывела на захадзе, і каб ушанаваць тых, хто аддаў сваё жыццё ў змаганні з ворагам.

Без малога два гады таму, калі Беларусь адзначала 70-ю гадавіну вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, музей справіў наваселле ў будынку, узведзеным на сталічным праспекце Пераможцаў. Гэтая падзея падагрэла яшчэ большую цікаўнасць да яго экспазіцыі, што цалкам заканамерна для краіны, у якой Вялікая Айчынная вайна так ці інакш закранула кожную сям'ю, адбілася на лёсе большасці яе грамадзян. Як спраўляецца калектыў вядучай музейнай установы Беларусі з пастаўленымі задачамі? Чым адметная новая экспазіцыя музея? Якія выставачныя праекты плануецца ажыццявіць у бліжэйшы час? На гэтыя і іншыя пытанні аглядальніка «Беларускай думкі» адказвае намеснік дырэктара Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Юрый ЦЫКАЛ.

— **Ю**рый Мікалаевіч, якія падзеі за няпоўныя два гады працы музея ў новым будынку найбольш запамінальныя для Вас?

— Найперш – гэта ўрачыстая цырымонія адкрыцця новага музейнага будынка і, натуральна, нашай новай экспазіцыі, што адбылася 2 ліпеня 2014 года з удзелам прэзідэнтаў Беларусі А. Лукашэнкі і Расіі У. Пуціна.

НАША ДАСЬЕ

ЦЫКАЛ Юрый Мікалаевіч.

Нарадзіўся ў 1956 годзе ў п. Прамыслоўка (цяпер – г. Ціхаакеанск) Приморскага края (Расія). Скончыў Камянец-Падольскае вышэйшае ваенна-інжынернае каманднае вучылішча імя маршала інжынерных войскаў В.К. Харчанкі (1978), Вышэйшыя курсы ваеннай контрразведкі КДБ СССР (1981).

У 1978–1980 і 1981–1991 гадах праходзіў кадравую ваенную службу на розных пасадах у вайсковых падраздзяленнях Беларускай і Прыбалтыйскай ваенных акруг Узброеных Сіл СССР, у 1991–2002 гадах – ва Узброеных Сілах Рэспублікі Беларусь. У 2002–2005 гадах – у Дзяржаўным камітэце пагранічных войскаў Рэспублікі Беларусь, у 2005–2010 гадах – намеснік начальніка ўпраўлення інфармацыі Галоўнага ідэалагічнага ўпраўлення Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь, у 2010–2013 гадах – у Дзяржаўным сакратарыяце Савета Бяспекі Рэспублікі Беларусь.

З 2013 года – намеснік дырэктара Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Палкоўнік у запасе.

Гэтай падзеі з нецярпліваасцю чакалі не толькі мы, супрацоўнікі музея, але і ўвесь беларускі народ, які гераізмам, праяўленым у гады Вялікай Айчыннай вайны, і працалюбствам у пасляваеннай адбудове на сваёй зямлі мірнага жыцця заслужыў такі цудоўны і велічны Храм гістарычнай памяці.

Таксама запомніўся той вялікі энтузіязм, з якім да нас прыходзілі людзі ў першыя дні, і іх захапленне ўбачаным. Толькі 3 ліпеня 2014 года, а гэта быў першы афіцыйны дзень работы музея, з яго экспазіцыяй пазнаёмілася больш за 4,5 тыс. чалавек. Вядома, моцнае хваляванне і глыбокую цікавасць праяўляюць наведвальнікі і зараз. Але тэа ўражанні, што былі на тварах першых нашых гасцей, асабліва запамінальныя.

Дарэчы, сёлета мы ўжо чакаем мільённага наведвальніка ў сваім новым будынку. Паводле папярэдніх разлікаў, гэта павінна адбыцца ўвосень.

— **Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны мае даўнія традыцыі і свае адметныя напрацоўкі па мемарыялізацыі ваеннай гісторыі. Наколькі іх удалося ўвасобіць у новай экспазіцыі?**

– У гэта складана паверыць, але факт застаецца фактам: збор і вывучэнне матэрыялаў пра Вялікую Айчынную вайну пачаліся ў Савецкім Саюзе ўжо ў першыя яе месяцы. Таму не дзіўна, што наш музей стаў першай у свеце ўстановай свайго профілю. У снежні 1941 года, калі вораг стаяў каля сцен Масквы, была заснавана Камісія па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны пры Прэзідыуме Акадэміі навук СССР, а ў хуткім часе з’явіліся аналагічныя камісіі пры ЦК кампартый саюзных рэспублік. 2 чэрвеня 1942 года рашэнне аб стварэнні рэспубліканскай Камісіі па зборы ваенных дакументаў і матэрыялаў прыняў ЦК КП(б) Беларусі, які працаваў у эвакуацыі ў Маскве. Галоўнай яе задачай былі вызначаны «збор і падрыхтоўка да друку дакументаў і матэрыялаў аб удзеле БССР у Вялікай Айчыннай вайне супраць германскага фашызму». Да працы прыцягнулі многіх эвакуіраваных у савецкі тыл беларускіх гісторыкаў, літаратараў, журналістаў, педагогаў, мастакоў. Яны накіроўваліся ў камандзіроўкі на фронт, на эвакуіраваныя ў тыл беларускія прадпрыемствы, дзе збіралі матэрыялы аб баявых і працоўных подзвігах землякоў. Спецыяльныя заданні па зборы неабходных матэрыялаў атрымалі па радыёсувязі і ўсе партызанскія злучэнні, якія дзейнічалі на акупіраванай ворагам тэрыторыі. Пазней сувязь Вялікай зямлі з Беларуссю, якая змагалася, стала ажыццяўляцца пры дапамозе транспартнай авіяцыі, што дало магчымасць сабраць бясцэнныя гістарычныя дакументы, іншыя рэліквіі архіўнага і музейнага значэння. Вынікі напружанай працы Камісіі

ўпершыню ў цэласным варыянце знайшлі адлюстраванне ў 313 экспанатах выставы «Беларусь жыве, Беларусь змагаецца, Беларусь была і будзе савецкай», якая адкрылася на пачатку лістапада 1942 года ў Маскве, у памяшканні Дзяржаўнага гістарычнага музея, і пазней склала аснову экспазіцыі нашага музея, афіцыйнае рашэнне аб заснаванні якога, дарэчы, было прынята толькі 30 верасня 1943 года.

Як вядома, у пасляваенны час музей размяшчаўся ў розных памяшканнях, пакуль у 1966 годзе не прапісаўся ў будынку на Цэнтральнай (цяпер – Кастрычніцкай) плошчы, на якім здалёк быў бачны лозунг «Подзвігу народа жыць у вяках!». Аднак з часам ён перастаў адпавядаць патрабаванням вядзення музейнай справы, і кіраўніком нашай дзяржавы А. Лукашэнкам было прынята цалкам заканамернае рашэнне аб узвядзенні новага будынка Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Месца было выбрана сімвалічнае: ён упісаўся ў мемарыяльны ансамбль, які складаюць стэла «Мінск – горад-герой» і музейна-паркавы комплекс «Перамога», і арганічна дапоўніў яго.

На момант пераезду фонды музея налічвалі звыш 144 тыс. адзінак захоўвання. Натуральна, што ўсе яны цяпер захоўваюцца ў новым будынку. У асноўную экспазіцыю ўключаны больш за 8 тыс. экспазіцыйных матэрыялаў, пераважная большасць якіх знаходзілася і ў старой экспазіцыі. Так што ўсе ранейшыя традыцыі і навуковыя напрацоўкі былі захаваны ў канцэпцыі экспазіцыі ўзору 2014 года.

Дарэчы:

У 1950-х – першай палове 1960-х гадоў Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны размяшчаўся ў цяперашнім будынку Нацыянальнага гістарычнага музея, што на вуліцы імя К. Маркса. Будынак жа на Кастрычніцкай плошчы, які цяпер ужо не існуе, першапачаткова ўзводзіўся для Беларускага дзяржаўнага гісторыка-краязнаўчага музея, куды ён і засяліўся ў канцы 1964 года. Але ў лістападзе 1965 года была прынята пастанова ЦК КПБ аб абмене будынкамі паміж згаданымі музейнымі ўстановамі. У выніку ў 1966 годзе Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны прапісаўся на Кастрычніцкай плошчы, а Беларускі дзяржаўны гісторыка-краязнаўчы музей (сучасны Нацыянальны гістарычны музей) пераехаў у будынак на вуліцы імя К. Маркса, 12.

– А што ў ёй з'явілася новага?

– Дзякуючы таму, што ў новым будынку пад пастаянную экспазіцыю выдзелена 4200 кв. м, а гэта на 20 % больш у параўнанні з папярэдняй плошчай, стала магчымым значна пашырыць храналагічныя рамкі, больш падрабязна асвятліць прычыны, што прывялі да Другой сусветнай вайны, і прадставіць матэрыялы пасляваеннага аднаўлення Беларусі.

Наогул жа ў новай экспазіцыі, якая размяшчаецца ў 10 залах, асноўны акцэнт зроблены на гісторыю Беларусі ў гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў, барацьбу беларускага народа з фашызмам, яго роллю і ўклад у агульную Перамогу над ворагам. Зразумела, не абыдзены ўвагай і страты, панесеныя Беларуссю ў час ваеннага ліхалецця, жорсткасць, праяўленая акупантамі ў адносінах да мірнага насельніцтва, і інш.

Рэалізаваны і некаторыя новаўвядзенні. Прынамсі, створаны візуальны экспазіцыйны кантэнт з выкарыстаннем рэканструкцый шэрагу найбольш значных гістарычных падзей і сучасных мультымедыйных тэхналогій, у тым ліку і так званы туманны экран. Створаны і тры новыя залы – «Свет напярэдадні Другой сусветнай вайны», «Беларусь пасля вызвалення. Памяць аб вайне» і «Нашчадкі Перамогі». Назва першай гаворыць сама за сябе. Другая, як ужо адзначалася, прысвечана пасляваеннаму аднаўленню рэспублікі, а ў трэцяй прадстаўлены матэрыялы, якія расказваюць пра развіццё і дасягненні сучасных Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь. У мемарыяльнай «Зале Перамогі» ўвекавечаны імёны ўраджэнцаў Беларусі – Героў Савецкага Саюза, а таксама прадстаўнікоў народаў былога СССР, якія атрымалі гэтае званне за гераізм, праяўлены на беларускай зямлі. Там жа пералічаны ўсе воінскія злучэнні, што вызвалі Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, і партызанскія фарміраванні, што дзейнічалі на акупіраванай ворагам нашай зямлі...

– **Юрый Мікалаевіч, якія матэрыялы новай экспазіцыі Вы адзначылі б як найбольш унікальныя?**

– Чым больш аддаляемся мы ад падзей Вялікай Айчыннай вайны, тым большую каштоўнасць набываюць звязаныя з імі рэчыва-матэрыяльныя сведчанні. У экспазіцыі нашага музея прадстаўлена

нямала рарытэтаў ваеннага часу, і амаль усе маюць сваю ўнікальную гісторыю. Таму гаварыць пра гэта можна доўга. Назаву толькі некалькі, з майго пункту гледжання, самых адметных экспанатаў.

Найперш я згадаў бы гаўбіцу гвардыі старшага сяржанта Івана Самбука. Наш зямляк, ураджэнец вёскі Рог Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці, быў камандзірам агнявога ўзвода 34-га гвардзейскага артылерыйскага палка 6-й гвардзейскай Чырванасцяжнай стралковай дывізіі. З баямі ён прайшоў франтавымі дарогамі ад Масквы 1941-га да Прагі 1945 года. І ўвесь гэты час была з ім 122-міліметровая гаўбіца М-30. Падлічана, што з яе дапамогай разлік І. Самбука знішчыў 7 танкаў, 18 бронетранспарцёраў, 89 кулямётных пунктаў, 29 дотаў і 39 дзотаў праціўніка. Асабліва Іван Елісеевіч вызначыўся пры фарсіраванні Дняпра – за паспяховую пераправу цераз гэтую раку і прыкрыццё гаўбічным агнём пяхоты ён быў удастоены звання Героя Савецкага Саюза. Пасля вайны гаўбіца І. Самбука была перададзена ў наш музей і зараз займае цэнтральнае месца ў ваенна-гістарычнай рэканструкцыі «Пераправа на пляцце артылерыйскага разліку цераз раку Дняпро».

Унікальныя і экспанаты калекцыі «Зброя самаробная», якая, дарэчы, мае статус гісторыка-культурнай каштоўнасці Рэспублікі Беларусь № 1. У час вайны ў многіх партызанскіх атрадах існавалі зброевыя майстэрні, дзе самадзейныя майстры-ўмельцы з ліку народных мсціўцаў не толькі рамантавалі зброю, але стваралі і ўласныя яе ўзоры. Напрыклад, пісталеты-кулямёты, якія, без перабольшання, з'яўляюцца вяршыняй зброевага майстэрства. Самае цікавае, што гэтыя цяперашнія музейныя рарытэты вырабляліся не ў спецыялізаваных цэхах, а ў мала прыстасаваных для таго ўмовах ды яшчэ з падручных сродкаў. Скажам, для вырабу спружын, неабходных для работы аўтаматыкі, у справу ішлі кавалкі дроту з аўтапакрышак, абліетка сядзення самалёта і інш. І яшчэ цікавы факт: у першай палове 1944 года партызаны Пінскага партызанскага злучэння адправілі на Вялікую зямлю ў якасці падарункаў для маршала К. Варашылава і начальніка Цэнтральнага штаба партызанскага руху П. Панамарэнкі два самаробныя пісталеты-кулямёты. Іх вырабілі партызаны атрада імя Катоўскага брыга-

Дарэчы:

Самай малой па плошчы экспазіцыйнай залай Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны з'яўляецца зала «Мір і вайна».

Але не ў памерах справа – пры дапамозе мінімальнай колькасці матэрыялаў стваральнікі экспазіцыі прадставілі філасофскі погляд на тэму вайны і міру: яны пастараліся, каб кожны, хто трапляе сюды, усвядоміў вайну не толькі як нацыянальную трагедыю, а і тое, што супраць вайны трэба змагацца і тады, калі яна яшчэ нават не пачалася...

ды імя Будзённага Янкель Менкін і Якаў Цемякоў. Дасланыя экзэмпляры падаліся Панамарэнку настолькі ўдалымі, што ў радзёграме ў адказ ён разам са словамі падзякі за падарунак прапанаваў: «Майстэрню вашага злучэння цалкам захавайце для музея Айчыннай вайны беларускага народа». Так яно і адбылося. У цэлым жа наша калекцыя налічвае 62 адзінкі стралковай зброі, вырабленай партызанскімі майстрамі.

Не менш цікавая і яшчэ адна тэматычная калекцыя – партызанскіх рукапісных часопісаў. Іх у нас – 248, і кожны адметны і непаўторны, бо такія часопісы выпускаліся ў адным экзэмпляры. Ствараліся яны калектыўна. Рэдактарамі, як правіла, прызначаліся камісары атрадаў і брыгад. Назвы часопісаў часта супадаюць з назвай атрада ці брыгады. Рукапісныя часопісы былі адной з крыніц агітацыйна-прапагандысцкай і ідэйна-выхаваўчай работы сярод партызан. Паколькі яны былі ў адным экзэмпляры, то ў атрадах арганізаваліся іх калектыўныя чытанні па ўзводах, ротах, аддзяленнях. Ідэйная накіраванасць гэтых часопісаў надзвычай разнастайная: сюжэтная-тэматычныя замалёўкі, трагічныя карціны злачыстваў фашыстаў на беларускай зямлі, апісанне баявых аперацый партызан... Там жа змяшчаліся і партрэты народных мсціўцаў, сатырычныя малюнкi рознай тэматыкі – ад палітычных карыкатур да сцэнак бытавога жанру. Захоўваліся часопісы разам з дакументамі атрада ці брыгады. У час варожых баявых партызаны заковалі рукапісныя часопісы ў зямлю ў скрынях ад патронаў і снарадаў. У 2009 годзе гэтай унікальнай музейнай калекцыі быў прысвоены статус гісторыка-культурнай каштоўнасці міжнароднага значэння.

Гонарам і бяспечным скарбам музея з'яўляюцца і экспанаты яшчэ адной яго тэматычнай калекцыі – баявых сцягоў воінскіх злучэнняў і партызанскіх фарміраванняў. У кожнага з гэтых кумачовых палотнішчаў свая гісторыя. А найбольш адметная, на мой погляд, у сцяга 56-й стралковай Маскоўскай дывізіі, якая прыняла бой у першы ж дзень Вялікай Айчыннай вайны каля Гродна. Яе байцы мужна змагаліся і нават на асобных участках пераходзілі ў наступленне. Але сілы ўрэшце рэшт аказаліся няроўнымі, ім давалося адступіць. З баямі яны адыходзілі на ўсход. Капітану Васілю Кулікову і старшаму лейтэнанту Фёдару Максімаву даверылі

берагчы сцяг падраздзялення. Калі афіцэраў параніла, сцяг перадалі на захоўванне камсамольцам вёскі Узноснае Талачынскага раёна Аркадзю Зелюткову і Канстанціну Мяснікову. З 1943 года сцяг знаходзіўся ў партызанскай брыгадзе, пасля чаго быў перапраўлены самалётам у Беларускі штаб партызанскага руху. У пасляваенны час сцяг 56-й стралковай Маскоўскай дывізіі перадалі ў наш музей.

Заўсёды прыцягвае ўвагу наведвальнікаў і арыгінальны дыван з партрэтам вядомага савецкага палкаводца Канстанціна Ракасоўскага. Як вядома, маршал Ракасоўскі, дарэчы, яго радавод па мацярынскай лініі звязаны з беларускай зямлёй, прымаў удзел практычна ва ўсіх вырашальных бітвах Вялікай Айчыннай вайны. Прынамсі, ён быў адным са стратэгаў і непасрэдным выканаўцам наступальнай аперацыі «Баграціён», у выніку якой была вызвалена Беларусь. А да гэтага, у канцы 1942 – пачатку 1943 года, пад яго камандаваннем былі разгромлены фашысцкія войскі пад Сталінградам. Ва ўдзячнасць за гэта туркменскія майстрыцы выткалі дыван з партрэтам военачальніка, тады яшчэ генерал-лейтэнанта, камандуючага Данскім фронтам. У пасляваенны час К. Ракасоўскі некалькі разоў наведваў наш музей, цікавіўся яго дзейнасцю. У 1974 годзе, праз шэсць гадоў пасля смерці маршала, сям'я разам з іншымі асабістымі рэчамі палкаводца падала музеем і гэты ўнікальны дыван...

– Наколькі часта апошнім часам фонды музея папаўняюцца рарытэтамі?

– Трэба прызнаць: унікальныя знаходкі цяпер трапляюцца рэдка. Хаця што лічыць унікальнасцю? Нядаўна, напрыклад, жыхарка Мінска перадала руска-нямецкі размоўнік, які выпадкова адшукаўся ў архіве яе сям'і. На першы погляд нічога адмысловага – звычайная кніжка. Але, калі даведваешся, што выдадзена яна ў 1943 годзе і, магчыма, выратавала не адно жыццё, бо дапамагала мірным жыхарам беларускай сталіцы ў моўных зносінах з акупантамі, то зусім па-іншаму пачынаеш да яе ставіцца.

З апошніх буйных папаўненняў музейных фондаў трэба адзначыць лёгкаматорны самалёт Па-2, які паступіў да нас два гады таму, у час мантажу экспазіцыі залы «Дарогамі вайны». У перадаенны час гэты самалёт эксплуатаваўся як вучэбны, а ў гады вайны стаў незаменным у баявых

Дарэчы:

У першыя дні Вялікай Айчыннай вайны гітлераўцы знішчылі 732 савецкія самалёты, у тым ліку 528 – на аэрадромах. Нягледзячы на магутнасць авіяцыі вермахта, адважна змагаліся ў небе і савецкія лётчыкі. Адзін з іх – Андрэй Данілаў, які ў небе над Гроднам збіў тры нямецкія самалёты. Варожая куля, што трапіла ў кішэнны гадзіннік, пашкодзіла нагу лётчыка, ён таксама быў паранены ў галаву. І ўсё ж цудам здолеў пасадзіць свой самалёт, у якога нават не высювалася шасі, на жытнёвае поле каля вёскі Чарлёна. Вясцоўцы знайшлі героя, аказалі неабходную медыцынскую дапамогу і затым перадалі яго ў медсанбат часці, што адступала, дзе адбылося неверагоднае – ён сустрэўся з палонным нямецкім лётчыкам, чый самалёт ён падбіў напярэдадні. Фашысцкі ас захапіўся падзвігам савецкага лётчыка, называў яго сапраўдным героем. Гадзіннік з куляй і іншыя асабістыя рэчы А. Данілава, якому за гераізм у гады вайны, у т.л. і праўлены ў небе над Гроднам, у 1967 годзе было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза, знаходзяцца ў экспазіцыі музея.

Дарэчы:

Самым буйным месцам масавага знішчэння фашыстамі людзей на тэрыторыі Беларусі стаў лагер смерці Трасцянец. Па колькасці ахвяр ён стаіць у адным шэрагу з сумна вядомымі ў свеце канцэнтрацыйнымі лагерамі Асвенцім, Бухенвальд, Дахау. У Трасцянец загінула 206 тыс. чалавек – ваеннапалонных Чырвонай арміі, падпольшчыкаў, партызан і мірнага насельніцтва, узятых у палон фашыстамі падчас аблаў, дэпартаваных з еўрапейскіх краін яўрэяў, насельнікаў Мінскага гета... Калекцыя прадметаў, знойдзеных у Трасцянец, – адна з першых, што трапіла ў фонды Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. У 1944 годзе яго супрацоўнікі прывезлі з экспедыцыі ў Трасцянец будку вартавога, шыльду з надпісам «Уваход у лагер забараняецца! Без папярэджання будучы страляць!», насілі, частку лагера агароджы, саламяныя боты, з дапамогай якіх нямецкі ахоўнікі ратаваліся зімой ад марозу, бярвяно з вогнішча, у полымі якога былі спалены трупы дзясяткаў тысяч замардаваных людзей.

операцыях, выкарыстоўваюцца нават як бамбардзіроўшчык. Любілі яго і беларускія партызаны – за бясшумнасць, магчымасць эксплуатацыі ў палявых умовах, кароткі разбег і, вядома ж, за тое, што найчасцей менавіта на такіх паветраных машынах ім дастаўляліся боепрыпасы і зброя, эвакуіраваліся ў тылавыя шпіталі цяжка параненыя баявыя таварышы. Па-2 быў набыты намі ў авіяцыйна-рэстаўрацыйнай групе ў Маскве, ён – арыгінальны экзэмпляр. Яшчэ адносна нядаўна гэты самалёт выкарыстоўваўся як вучэбны ў адным з расійскіх авіяцыйных вучылішчаў.

Часам здараюцца сапраўдныя сенсацыі. Так, напрыклад, было з Залатой Зоркай Героя Савецкага Саюза Барыса Міхайлава. Яе выпадкова знайшоў у зямлі ў прысталічным рэгіёне мінчанін Дзмітрый Вараб'ёў і нікуды не падзеў, не схаваў – усё ж 20 грамаў золата, а прынёс да нас. А паколькі ўзнагарода мела парадкавы нумар, то па ім і ўстанавілі ўладальніка – гвардыі лейтэнанта Б. Міхайлава. Зорку Героя ён атрымаў у пачатку 1944 года за адвагу, праяўленую ў баях па вызваленні Украіны, а загінуў 3 ліпеня 1944 года пад Мінскам каля Астрашыцкага Гарадка. Нам вядомы абставіны яго гібелі і нават тое, што ў час пахавання ў раёне Дома ўрада – пазней прах быў перанесены на сталічныя Вайсковыя могілкі – узнагарод на яго гімнасцёрцы не было, толькі дзірка на месцы, дзе раней была прымацавана Зорка Героя. Хутчэй за ўсё, Зорку вырваў якісьці нямецкі салдат, а пасля таго, як трапіў у палон, выкінуў. Але ганарова ўзнагарода не прапала, праз гады яна апынулася ў музейным фондзе.

Увогуле фонды нашага музея штогод папаўняюцца ў сярэднім на 700–800 адзінак захоўвання. Паступаюць рэліквіі перыяду Вялікай Айчыннай вайны – дакументы, узнагароды, прадметы побыту, газеты і г.д. – з сямейных архіваў і прыватных калекцый. Прычым перадаюць нам экспанаты ў дар як ветэраны, члены сем'яў франтавікоў, партызан і падпольшчыкаў, так і асобныя арганізацыі, ведамствы. Сваімі знаходкамі таксама дзеляцца 52-гі асобны спецыялізаваны пошукавы батальён Міністэрства абароны і валанцёрскія пошукавыя атрады, якія маюць афіцыйны дазвол на правядзенне раскопак.

У ліку нядаўніх паступленняў баявыя ўзнагароды, пісьмы ваеннай пары і ўспа-

міны – усяго амаль 70 адзінак захоўвання – былога партызана Я. Зуева, які змагаўся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў партызанскай брыгадзе імя Кірава Магілёўскай вобласці, а таксама – нэсэсэр, запальнічка афіцэра амерыканскіх саюзных войскаў, адзін з нумароў часопіса Life за 1942 год, падараваныя Часовым павераным у справах ЗША ў Рэспубліцы Беларусь Скотам Роналдам падчас наведвання ім нашага музея.

– Юрый Мікалаевіч, спадзяюся, Вы са мной пагодзіцеся, што без абмену вопытам і навуковымі дасягненнямі, без наладжвання супрацоўніцтва ў экспазіцыйнай і выставачнай дзейнасці, нарэшце, без сяброўскіх кантактаў з калегамі сучасны музей паўнавартасна ажыццяўляць свае задачы не можа. Наколькі цесна вы супрацоўнічаеце з іншымі музеямі?

– У нас склаліся традыцыйна-трывалыя сяброўскія адносіны з шэрагам, скажам так, профільных расійскіх і ўкраінскіх музеяў. Сярод іх – Цэнтральны музей Вялікай Айчыннай вайны на Паклоннай гары ў Маскве, Цэнтральны музей Узброеных Сіл Расійскай Федэрацыі, Дзяржаўны мемарыяльны музей абароны і блакады Ленінграда, Цэнтральны ваенна-марскі музей Расіі, Ваенна-гістарычны музей артылерыі, інжынерных войскаў і сувязі Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі, кіеўскі Музей гісторыі Украіны ў Другой сусветнай вайне, Адэскі ваенна-гістарычны музей... Таксама даўні наш партнёр – Германна-Расійскі музей «Берлін-Карлсхорст», размешчаны ў будынку клуба былога сапёрнага вучылішча вермахта, у якім быў падпісаны акт безагаворачнай капітуляцыі Германіі ў Другой сусветнай вайне. Мы рэгулярна прадстаўляем там свае тэматычныя выставы. А летась берлінскія сябры прапанавалі нам фотавыставу «Капітуляцыя Германіі. Май 1945-га», якая экспанавалася ў нашым музеі ў дні святкавання 70-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне і выклікала павышаны інтарэс у наведвальнікаў. Цяпер мы рыхтуем сваю новую выставу для музея «Берлін-Карлсхорст».

За апошнія два гады мы наладзілі кантакты і развіваем супрацоўніцтва з Мемарыяльным музеем антыяпонскай вайны кітайскага народа, Музеем Славацкага нацыянальнага паўстання ў

г. Банска-Быстрыца, а таксама некаторымі расійскімі рэгіянальнымі музеямі, у тым ліку з Тульскім дзяржаўным музеем зброі і Нацыянальным музеем Рэспублікі Комі ў горадзе Сыктывукар. У бліжэйшых планах – наладжванне партнёрскіх адносін з Нацыянальным музеем Другой сусветнай вайны ў Новым Арлеане (ЗША) і Аўстралійскім ваенным мемарыялам – нацыянальным музеем Аўстраліі, прысвечаным усім ваеннаслужачым сіл абароны гэтай краіны, якія загінулі ці ўдзельнічалі ў войнах, што вёў Аўстралійскі Саюз. Спадзяюся, і надалей будзе плённа развівацца наша супрацоўніцтва з Музеем Другой сусветнай вайны, што ствараецца ў польскім горадзе Гданьску. Прынамсі, яго кіраўніцтва звярнулася да нас з просьбай аб кансультаванні па некаторых пытаннях, звязаных з афармленнем музейнай экспазіцыі, і мы ахвотна дапамаглі калегам.

Таксама маем дамоўленасці аб супрацоўніцтве з многімі размешчанымі ў нашай краіне пасольствамі – італьянскім, французскім, ізраільскім, венгерскім і інш. Сумеснымі намаганнямі мы праводзім разнастайныя тэматычныя мерапрыемствы, прысвечаныя памятным датам і гераічнаму мінуламу ў гісторыі гэтых дзяржаў перыяду Другой сусветнай вайны, арганізуюем з іх дапамогай выставы.

Яскравы прыклад плённага супрацоўніцтва музея з замежнымі дыпрадстаў-

ніцтвамі, на мой погляд, выстава «Беларусь і Кітай. Вехі баявога братэрства», якая была падрыхтавана пры падтрымцы пасольства КНР у нашай краіне. На яе матэрыялах можна было прасачыць, як часам цесна перапляталіся лёсы двух геаграфічна далёкіх народаў. У першую чаргу гэта датычыцца ролі беларусаў у разгроме Чырвонай арміяй японскай Квантунскай арміі і вызваленні паўночна-ўсходніх раёнаў Кітая. Асобнымі тэмамі на ёй былі прадстаўлены ўдзел кітайцаў у Віцебскім антыфашысцкім падполлі – у 1942–1943 гадах у горадзе на Заходняй Дзвіне дзейнічала група мясцовых жыхароў кітайскай нацыянальнасці на чале з А. Ліпці, якія ўстанавілі сувязь з легендарнай В. Харужай, здабывалі зброю і разведданыя для народных месціцаў 1-й Віцебскай партызанскай брыгады, а таксама лёс 10-гадовай кітайскай дзяўчынкі Чжу Мінь – дачкі галоўнакамандуючага народна-вызваленчай арміяй Кітая маршала Чжу Дэ, якая за пяць дзён да пачатку Вялікай Айчыннай вайны ў складзе групы дзяцей кіраўнікоў камуністычных партый і антыфашысцкага падполля краін Еўропы і Азіі прыбыла на аздараўленне ў піянерскі лагер, размешчаны ў пасёлку Наваельня сучаснага Дзятлаўскага раёна Гродзенскай вобласці, і затым аказалася ў акупацыі і толькі дзякуючы дапамозе мясцовых жыхароў змагла выжыць у першыя месяцы акупацыі. Многіх зацікавілі і прадстаўленыя

Дарчы:

Тэму «Лакальныя канфлікты і войны» ў экспазіцыі Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны раскрываюць матэрыялы, перададзеныя непасрэднымі ўдзельнікамі баявых дзеянняў і іх сваякамі. Прадстаўленыя экспанаты раскажваюць пра падзвігі нашых суайчыннікаў у некаторых пасляваенных узброеных канфліктах. Адзін з іх – вайна ў Карэі 1950–1953 гадоў, у якой Савецкі Саюз аказаў інтэрнацыянальную дапамогу карэйскаму народу ў яго барацьбе за сваю незалежнасць. На музейных фотаздымках – нашы землякі, якія за падзвігі, здзейсненыя на тэрыторыі Карэі, сталі Героямі Савецкага Саюза: лётчыкі-ветэраны яшчэ Вялікай Айчыннай вайны падпалкоўнік Леў Шчукін і старшы лейтэнант Яўген Стэльмах.

пасольствам КНР матэрыялы аб зверствах японскай арміі ў Кітай ў 1937–1945 гадах. Прынамсі, аб Нанкінскай разні – масавым забойстве ў снежні 1937 года японскімі акупантамі цывільнага насельніцтва былой кітайскай сталіцы горада Нанкін, у выніку чаго загінула больш за 300 тыс. чалавек...

Зрэшты, надзвычай цесныя кантакты існуюць у нас і з беларускімі дыпламатычнымі прадстаўніцтвамі за мяжой. Там рэгулярна дэманструюцца нашы фотавыставы, якія расказваюць як пра Беларусь, так і пра тое, як наш народ змагаўся з ненавісным ворагам у гады Вялікай Айчыннай вайны.

– Акрамя непасрэднай экспазіцыйнай дзейнасці, любы дзяржаўны музей у сваёй рабоце павінен удзяляць увагу выхаваўчым аспектам, асабліва падрастаючага пакалення. Якія напрацоўкі ёсць у гэтым плане?

– Ужо сама экспазіцыя нашага музея разам з адлюстраваннем гістарычных вехаў і падзей Вялікай Айчыннай вайны нацэлена на выхаванне ў наведвальнікаў пачуцця любові да сваёй краіны, шанавання сваіх продкаў і заваяваных імі для ўсіх нас жыццёвых даброт. Хіба подзвіг экіпажа Мікалая Гастэлы, ахвярнасць абаронцаў Брэсцкай крэпасці, лёс легендарнага Бацькі Міная, самаадданая барацьба з ворагам соцень і тысяч простых людзей – салдат, партызан і падпольшчыкаў не служаць лепшым прыкладам патрыятызму?.. Мне неаднойчы даводзілася быць сведкам таго, як мяняецца чалавек пасля знаёмства з экспазіцыяй музея. Нават самыя гарэзлівыя падлеткі на завяршэнне экскурсіі становяцца больш дысцыплінаванымі і ўдумлівымі. Размаўляеш з імі і пераконваешся: той, хто прапусціў праз сэрца боль і пакуты свайго народа, хто ацаніў веліч подзвігу ветэранаў, не будзе здатны на здраду, подласць і непавагу да сімвалаў сваёй Радзімы.

Разам з гэтым у нас праводзіцца і мэтанакіраваная работа з моладдзю. Напрыклад, наша «Зала Перамогі» мала калі пустуе, бо там практычна штодня праходзяць усемагчымыя мерапрыемствы – ганаровыя лінейкі піянераў, урачыстасці ўручэння пашпартаў лепшым школьнікам, білетаў БРСМ навучэнцам ваенных ВНУ, пагонаў маладым афіцэрам, ушанаванні лепшых супрацоўнікаў сілавых ведамстваў і г.д. На кожнай з такіх імпрэз прысутнічаюць ветэ-

раны – жывыя сведкі тых падзей, пра якія маладыя людзі даведваюцца з матэрыялаў музейнай экспазіцыі.

– Але сучасная моладзь вельмі ахвочая да рознага кшталту «сенсацый» і «расакрэчванняў», якіх процьма ў Інтэрнэце і якія адносяцца ў тым ліку і да перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Як музей можа супрацьстаяць гэтаму?

– На мой погляд, у гэтым вялікай бяды няма. Сам наш музей, яго структура, яго экспанаты супрацьстаяць фальсіфікацыі гісторыі. Зноў жа звярнуся да асабістых назіранняў. Нашымі гасцямі даволі часта бываюць замежныя турысты, бізнесмены і палітыкі. Многія з іх спачатку даволі скептычна ставяцца да аповеду экскурсавода, імкнуцца ўбачыць у ім шмат прапаганды. Але затым, калі адкідваюць усе свае падазрэнні і ўліваюцца ў экскурсійны працэс, блізка знаёмяцца з трагедыяй беларускага народа, то рэзка мяняюць свае погляды. «Вы паказваеце ісціну без прыкарошвання. Вы паказваеце вайну такой, якой яна была: боль, слёзы паражэння, трыумф перамогі – усё ёсць», – гэта не мае словы, а аднаго французца, які ўдзячна паціскаў не так даўно мне руку на развітанне.

А калі на завяршэнне экскурсіі нашы наведвальнікі яшчэ выходзяць да стэлы «Мінск – горад-герой» і бачаць, як сучасна і велічна, нароўні з лепшымі еўрапейскімі гарадамі, выглядае беларуская сталіца, то ўражанні іх шматкроць узмацняюцца. Менавіта з-за гэтага я называю стэлу яшчэ адной залай нашага музея. Менавіта там яскрава можна ўбачыць, за што змагаліся нашы дзяды і прадзеды, з якіх руін і папалішчаў быў адроджаны Мінск. Лепшага прыкладу ў марнасці спроб фальсіфікаваць гісторыю Вялікай Айчыннай вайны, на мой погляд, проста не можа быць.

– Сёлета калектыў музея быў удастоены спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Як асабіста Вы расцэньваеце гэтую ўзнагароду?

– Перакананы, што гэта вялікі стымул для далейшай работы. Высокая ацэнка кіраўніком дзяржавы нашай дзейнасці сведчыць – мы рухаемся ў правільным напрамку і ў нас ёсць усе магчымасці для больш значных працоўных дасягненняў.

– Дзякуй вам, Юрый Мікалаевіч, за змястоўную размову.

Гутарыў Сяргей ГАЛОЎКА

Дарэчы:

25 красавіка 1945 года каля нямецкага горада Таргау адбылася знакамітая сустрэча савецкіх і саюзніцкіх войскаў на рацэ Эльбе. Выстаўлены ў экспазіцыі Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны манекены салдат-саюзнікаў даюць магчымасць уявіць, як выглядалі французскія, англійскія, амерыканскія і савецкія вайскоўцы. Тут жа экспануецца і вядомы на ўвесь свет фотаздымак «Усход сустракаецца з Захадам», на якім савецкі салдат Аляксандр Сільвашка абдымаецца з амерыканцам Уільямам Робертсанам. Між тым пасля вайны Аляксандр Сафронавіч Сільвашка пасяліўся ў вёсцы Морач Клецкага раёна Мінскай вобласці і доўгі час працаваў настаўнікам у мясцовай школе.